

Goethe și teatrul

Marele poet, de la a cărui moarte se împlinesc la 22 martie 125 de ani, spune următoarele prin gura Actorului comic din *Prologul în teatru* la cea mai de seamă dintre creațiile sale — *Faust* :

*Luați din plin viul uman !
Toți îl trăiesc, puțini îl știu.
Oriunde-l prinzi, e-nteressant.**

Dacă aceste cuvinte admirabile — fundament și teză călăuzitoare ale oricărei concepții realiste mai profunde despre artă — își păstrează statornic deplina valabilitate în ce privește viața omenească în general, cu atât mai mult își au locul când e vorba de viața și creația unei personalități unice în felul ei, cum a fost Goethe !

Însăși tema de care ne vom ocupa în cele ce urmează — Goethe și teatrul — ne oferă din belșug aspecte interesante.

Se înțelege că, în primul rînd, ne interesează ipostaza lui Goethe ca autor dramatic. Examinarea ei nu este numai captivantă, ci ne prilejuiește chiar numeroase constatări neașteptate.

O primă observație surprinzătoare : poetul a cărui cea mai renumită și monumentală operă, *Faust*, este intitulată tragedie, poetul care a dăruit repertoriului viu al teatrului german, precum și literaturii universale, capodopere nepieritoare ca *Götz*, *Egmont*, *Ifigenia* și *Tasso*, acest poet nu numai că și-a tăgăduit sieși însușirile de dramaturg, în accepția curentă a noțiunii, dar a și găsit mulți critici competenți care i-au împărtășit punctul de vedere.

Firește că ceea ce ne interesează, în primul rînd, este părerea proprie a lui Goethe în această privință.

„Am scris *împotriva* teatrului !“, spune el undeva. Iar într-o scrisoare către Schiller din 9 decembrie 1797 se pronunță clar :

„Fără un interes organic, viu nu am izbutit niciodată să prelucrăm o situație tragică oarecare, și de aceea am preferat să le evit, decît să le caut. E drept că nu mă cunosc eu însumi îndejuns pentru a ști dacă aș putea să scriu o adevărată tragedie ; dar numai gîndul de a întreprinde acest lucru mă înspăimîntă și sînt aproape convins că simpla încercare m-ar distruge.“

Și Goethe pătrunde de-a dreptul în miezul problemei într-o scrisoare ce i-o adresează lui Zelter la 31 octombrie 1831 :

* În romînește de Lucian Blaga.

„Cît privește tragedia, acesta e un punct nevralgic. Nu sînt născut pentru a fi poet tragic, deoarece am o fire conciliantă ; din această pricină nu-mi poate stîrni interesul un caz exclusiv tragic, care de fapt și de felul lui se cuvine să fie ireconciliabil. Și, de altfel, în această lume de o extremă platitudine, ireconciliabilul mi se pare a fi cu totul absurd.“

Dacă ne situăm, împreună cu marele poet german, pe punctul de vedere al teatrului aristotelic, al teatrului grec și al celui shakespearean, sîntem nevoiți să-i dăm dreptate lui Goethe împotriva sa însuși. Trebuie de asemenea, să regretăm că din imboldul firii sale neobișnuite, la care el însuși face aluzie în textul reprodus mai sus, Goethe a atenuat ulterior conceptele dramatice, juste la origine, le-a slăbit efectul sau le-a anihilat — de pildă, atunci cînd elimină din varianta definitivă a lui *Götz* ciocnirea admirabilă dar înspăimîntătoare dintre Metzler și soția lui

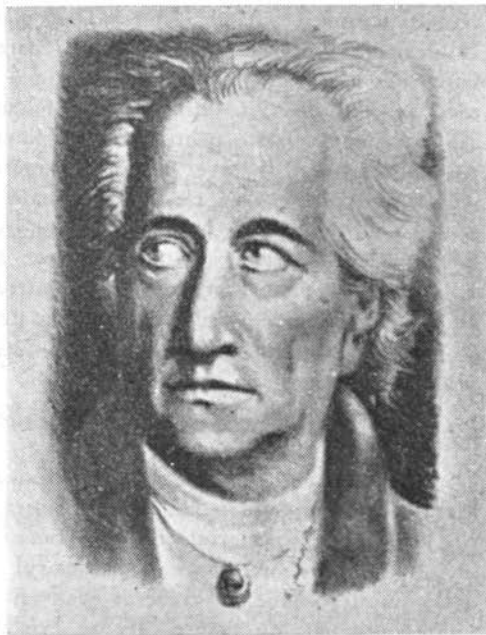
Helfensteiner, ca și scena sugrumării Adelheidei, care existau în versiunea inițială a piesei ; sau cînd slăbește efectul cuvintelor prin care se încheia la origine partea I din *Faust* („E osîndită !“), adăugînd mai tîrziu formula iertătoare : „E mîntuită !“ Totuși, nenumăratele zguduirii tragice pe care ne-a fost dat să le trăim asistînd la reprezentarea pieselor goetheene, nu ne îngăduie să credem că Goethe ar fi dat cu desăvîrșire greș în îndeletnicirea de autor tragic. Treptat, se încheagă în mintea noastră gîndul că în persoana lui Goethe și-a făcut poate apariția un tip nou de autor dramatic, care, pentru întîia dată, depășește cadrul dramei aristotelice, și anume — creatorul conflictului lăuntric, psihologic al dramei vieții sufletești. Să lămurim această noțiune cu ajutorul cîtorva considerații.

Nu încapă nici o îndoială că Goethe a fost preocupat în modul cel mai serios de a cucerii lauri pe tărîmul creației dramatice. Tînar fiind, în anii de fermentare și închegare a ființei sale, îi scria prietenei sale Auguste Stolberg : „O, dacă n-aș scrie acum drame, aș pieri !“ Toată viața se va menține la el această prețuire înaltă a creației dramatice. La 1 aprilie 1827, îi spune lui Eckermann :

„Un mare autor dramatic, dacă este în același timp fecund și dacă e înzestrat cu o viziune măreață și nobilă, care străbate întreaga lui operă, poate să ajungă ca sufletul pieselor sale să devină însuși sufletul poporului.“

Și cine ar putea tăgădui că influența lui Goethe asupra ființei spirituale și conștiinței morale a poporului german și a omenirii, dar, înainte de toate, influența lui asupra *scrisurii dramatice*, este și astăzi încă vie și eficientă ?

Ne-am obișnuit de mult cu gîndul că teatrul goethean se face vinovat de grave încălcări ale codexului aristotelic. Goethe afirmă, ce-i drept : „Pentru mine, culmea noțiunii de dramă o constituie acțiunea neîncetată, care nu cunoaște oprire“, dar el se conformează arareori acestui precept. În concepția lui, avantajul formei dramatice constă, mai presus de orice, în faptul că ea permite omului să-și desfășoare în întregime viața interioară. Lupta dintre două forțe adverse, care este un postulat al poeziei lui Aristotel, lipsește aproape cu desăvîrșire la Goethe. Totuși, o atare luptă este indispensabilă pentru

Goethe, desen de J. Perahim

crearea tensiunii, ea este elementul cel mai important al acțiunii dramatice în desfășurare. În dramele goethene nu găsim eroi care să iasă biruitori sau să cadă înfrinți luptând împotriva unor forțe exterioare, ci numai oameni sfîșiți de o luptă lăuntrică. Dar acești eroi, aparent inactivi, luptă pentru idealurile unei epoci noi, pentru idealurile viitorului, așa cum luptă Oreste pentru omenie, împotriva prejudecăților întunecate, crude, ale unei epoci în agonie — și ei rămîn învingători, căci viitorul nu poate fi stăvilît. Götz nu moare în luptă, ci este răpus de o boală obișnuită; dar figura lui e scaldată în lumina zorilor unui veac nou, care-i va recunoaște întreaga semnificație. Iar „inactivul“ Faust este simbolul măreț al spiritului omenesc, al cărui marș victorios nu poate fi oprit.

Este Goethe autor dramatic? Întreaga literatură dramatică a lumii, fără a excepta pe tragedia greci și pe Shakespeare, nu ne poate oferi nici măcar un rînd căruia să-i fie proprii paroxisml tensiunii, atmosfera saturată de groază și tragismul zguduitor al scenei carcerii din *Faust*!

*

Valoarea lui Goethe ca autor dramatic este un fapt categoric și definitiv stabilit în literatura universală. În Uniunea Sovietică, piese ca *Götz*, *Egmont*, și mai cu seamă *Faust*, sînt incluse în repertoriul teatral permanent.

Trebuie să recunoaștem că teatrul românesc s-a arătat destul de refractar față de dramaturgul Goethe — și lucrul e cu atît mai ciudat dacă ținem seamă de legăturile culturale îndeajuns de strînse care au existat și în trecut între România și Germania. Dacă înainte vreme, răspunderea pentru această stare de lucruri cădea asupra „culturii“ burghezo-moșierești — care vădea preferință pentru dramaturgia boulevardieră — astăzi, cînd s-a pus capăt acestor rînduiri, se impune ca oportună o revizuire a repertoriului de piese germane, ce se reprezintă pe scenele noastre. În epoca construirii socialismului, arta scenei din țara noastră se vede confruntată cu sarcini noi, minunate, și teatrul poporului reclamă și prezența dramaturgului Goethe, una din personalitățile cele mai impunătoare în istoria spirituală a tuturor timpurilor și popoarelor. Începutul ar putea fi făcut cu *Egmont*. Includerea acestei lucrări în repertoriu va demonstra vitalitatea cuvîntului goethian rostit pe scenă și însemnătatea cultivării dramaturgiei lui Goethe, dînd totodată un impuls spre alte încercări în această direcție.